

Särtryck ur

CJP NYHETSREV

Nr 47:2 Juni 2009

FOLKSAGANS KVINNOBILDER

Del 4: Faderskomplexet

av Marie-Louise von Franz

I en serie artiklar har Marie-Louise von Franz diskuterat några sagor som speglar typiskt kvinnliga problem och beteendemönster. I det här numret av CJP Nyhetsbrev avslutas serien med faderskomplexet, så som det gestaltas bl.a. i sagan om Flickan utan händer. Artikelserien är en redigerad version av ett antal föreläsningar Marie-Louise von Franz höll vid C G Jung Institutet i Zürich. De tidigare avsnitten i den här serien hittar du på CJP:s hemsida www.cjp.se.

Marie-Louise von Franz (1915-1998), under många år en av C G Jungs närmaste medarbetare, höll många föreläsningar vid Jung-institutet i Zürich som har blivit klassiska. Denna artikelserie är en redigerad version av Una Thomas föreläsningsteckningar.

Vi ska nu se på en saga, som berör andra aspekter av en kvinnas utveckling och närmast har med hennes relation till fadern att göra. Även denna saga fick bröderna Grimm av Marie Wild i Kassel, men de tog också en annan version till hjälp. (se Bolte-Polivka: Anmerkungen, del 1, sid 295 ff). Denna saga är mycket gammal. Man känner till en sydeuropeisk nedteckning från slutet av 1100-talet och sagan måste alltså ha funnits ännu tidigare. Exakt hur gammal den är kan man inte veta.

Det var en gång en mjölnare, som bara blev fattigare och fattigare. Till slut ägde han ingenting mer än sin kvarn och ett stort äppelträd där bakom. En dag när han gick till skogen för att samla bränsle, kom det en gammal man, som han aldrig sett tidigare. Den gamle sade: "Varför sliter du med att hugga ved? Jag kan göra dig rik, om du bara lovar mig det som står bakom din kvarn."

Där finns ingenting annat än äppelträdet, tänkte mjölnaren, sade ja och lovade därmed bort det till den främmande. Denne skrattade och sade hånfullt: "Om tre år kommer jag och hämtar det som tillhör mig."

När mjölnaren kom hem frågade hans hustru varifrån allt guld kom, som samlades i huset.

CJP NYHETSREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upplagga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

Mjölnaren berättade om den gamle mannen som han lovat det som stod bakom kvarnen. "För det stora äppelträdet kan vi ju gott avstå från." – "Ack!" ropade hustrun. "Det var djävulen du såg. Han menade inte äppelträdet utan vår dotter, som sopade gården bakom kvarnen."

Mjölndottern var en vacker och from flicka och levde de tre åren i gudsfruktan och utan synd. Den dag då den Onde skulle hämta henne tvättade hon sig ren och drog en cirkel med krita omkring sig, och han kunde inte komma henne nära. Vredgad sade han till mjölnaren:

"Varje tolkning är en spegelbild av tolkarens inre och tolkningen kan bara resultera i en tentativ tolkningshypotes."

"Tag bort allt vatten från henne, så att hon inte kan tvätta sig, annars har jag ingen makt över henne." Mjölnaren blev rädd och gjorde så. Men när djävulen kom tillbaka, hade hon gråtit så i sina händer att de var alldeles rena. Då kunde djävulen i alla fall inte ta henne och han sade ursinnigt: "Hugg händerna av henne, annars kan jag inte komma åt henne!" Mjölnaren blev förfärad och sade: "Hur skall jag kunna hugga händerna av mitt eget barn!" Då sade den Onde: "Om du inte gör det, så är du min, och jag kommer själv och tar dig!"

Mjölnaren berättade för flickan vad djävulen sagt och bad henne hjälpa honom i hans nöd och förlåta honom det onda han skulle göra henne. Hon svarade: "Käre far, gör vad du vill med mig, jag är ju ditt barn." Därpå högg mjölnaren händerna av henne.

Djävulen kom för tredje gången, men flickan

hade då gråtit så mycket på sina stumpar till handleder att de var alldeles rena. Då måste han vika och hade förlorat all rätt till henne.

Mjölnaren sade till henne: "Jag har vunnit så stora ägodelar genom dig, mitt barn, att du skall leva resten av ditt liv i glans och prakt."

Men hon svarade: "Här kan jag inte stanna. Jag skall gå ut i världen, barmhärtiga människor skall nog ge mig det jag behöver." I soluppgången gav hon sig i väg och hon gick och gick hela dagen. När det blev natt kom hon till en konungs trädgård och i månskenet såg hon att alla träd därinne bar de skönaste frukter, men hon kunde inte komma dit, för trädgården var omgärdad av vatten. Hon plågades svårt av hunger och föll på knä och bad till Gud. Då kom en ängel svävande. Den skapade en torr stig genom vattnet och hon kunde gå in i trädgården, och ängeln följde henne. Hon stannade vid ett träd, som bar härliga päron, men de var alla räknade. Ett päron bet hon av och åt upp, för att stilla sin hunger. Trädgårdsmästaren såg det, men eftersom ängeln var med trodde han att hon var en ande och vågade ingenting säga.

Nästa morgon kom kungen och räknade sina päron och såg att ett saknades. Han frågade trädgårdsmästaren hur det gått till, och denne svarade: "I natt kom en ande, som inga händer hade, och tog ett päron med munnen."

Då frågade kungen: "Hur tog sig anden över vattnet? Och vart gick han när han ätit?"

Trädgårdsmästaren svarade: "En gestalt i vita kläder kom från himlen och gjorde en torr stig på vattnet, så att anden kunde gå över. Och eftersom det måste ha varit en ängel blev jag rädd och vågade inte tala eller fråga. När anden ätit försvann den igen." Kungen sade: "Om det är som du säger, ska jag vaka här med dig i natt."

När det blivit mörkt kom kungen ned i träd-

gården och hade en präst med sig som skulle tala med anden. Vid midnatt kröp flickan fram, gick till trädet och tog ett päron och bredvid henne stod ängeln i vita kläder. Prästen gick fram och frågade: "Kommer du från himlen eller världen? Är du en ande eller en människa?" Flickan svarade: "Jag är ingen ande, utan en arm människa, övergiven av alla utom Gud." Kungen sade: "Om du är övergiven av all världen, skall jag inte överge dig." Så tog han henne till sitt slott och eftersom hon var så skön och så from älskade han henne mycket, lät göra silverhänder till henne och gjorde henne till sin hustru.

Efter något år måste kungen dra i fält och han lämnade sin unga drottning i sin moders vård. Snart därefter föddes en liten pojke och kungens mor skrev till sin son och berättade den glada nyheten. Men budbäraren tog en rast på vägen och somnade och genast var djävulen där och bytte ut brevet mot ett annat. I det stod att drottningen fött en bortbyting till världen. Kungen blev mycket förskräckt och bedrövad då han läste brevet, men han skrev till svar att de skulle vårda och sköta drottningen tills han kom. På återvägen vilade budet igen och somnade. Den Onde kom också nu och bytte åter ut brevet mot ett annat och i det stod att drottningen och barnet skulle dödas. Den gamla modern blev förfärad och skrev ännu ett brev till kungen, men hon fick inget riktigt svar eftersom djävulen åter lade ett falskt brev i budets ficka, och i det stod att modern skulle spara drottningens tunga och ögon som bevis på att befallningen var åtydd.

Den gamla var mycket bekymrad över att oskyldigt blod skulle spillas och lät slakta en ung hind och skar ut dess tunga och ögon. Sedan sade hon till drottningen: "Jag kan inte lyda kungens befallning och låta döda dig, men här kan du inte bli längre. Gå ut i världen med ditt lilla barn och kom inte tillbaka hit."

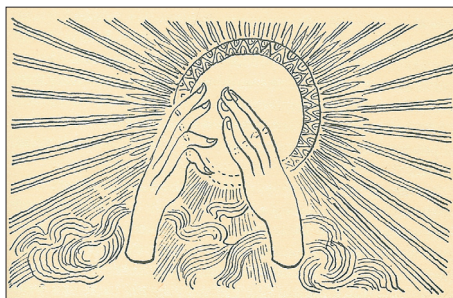
Hon band det lilla barnet på drottningens rygg och den unga kvinnan gick bort under bittra tårar. Snart kom hon till en stor skog och där föll hon på knä och bad till Gud. Och Herrens ängel kom och förde henne till ett litet hus på vilket det stod en inskrift: "Här bor var och en fritt." Ut ur huset kom en snövit jungfru, som sade: "Välkommen, fru drottning." Hon ledde in drottningen i huset och sade att hon var en ängel som Gud sänt för att ta hand om mor och barn. I detta hus levde drottningen i sju år och vårdades väl, och för hennes fromhets skull lät Gud i sin nåd hennes avhuggna händer växa ut igen.

När kungen kom hem efter fälttåget ville han först av allt se sin gemål och sitt barn. Då började hans gamla mor gråta och sade: "Du onda människa, hur kunde du skriva att jag skulle låta döda två oskyldiga människor!" Och hon visade honom djävulens brev och sade: "Jag har gjort som du befällt" och tog så fram tungan och ögonen. Kungen började gråta förtvivlat och modern kände medlidande med honom och sade: "Trösta dig, hon lever ännu. Tungan och ögonen är från en hind jag lät slakta. Sen band jag barnet på hennes rygg och bad henne gå ut i världen och aldrig komma tillbaka, eftersom du hatade henne så." Kungen ropade: "Jag vill gå så länge himlen

ännu är blå och inte äta eller dricka förrän jag återfunnit min maka och min son!"

Därefter sökte kungen i sju år efter dem. Överallt, i alla klyftor och klipphålor sökte han och trodde till slut att de försmäktat. Han åt eller drack inget på hela tiden, men Gud stod honom bi och till slut kom han till en stor skog och fann där det lilla huset med inskriften: "Här bor var och en fritt." Den vita jungfrun kom ut, förde honom in i huset och sade: "Var välkommen, herre konung." Sedan bjöd hon honom att äta och dricka, men han rörde inget utan lade en duk över sitt ansikte och somnade.

Ängeln gick in i det rum, där drottningen satt med sin son, och sade till henne: "Gå ut med ditt barn, din gemål har kommit." De gick dit in där han låg och då föll duken från hans ansikte. "Smärterik", sade drottningen, "ta upp duken och lägg över din fars ansikte."

Flickan utan händer
ur *The Complete Grimm's Fairy Tales*
(Routledge & Kegan Paul)

Pojken gjorde som hon sagt, men kungen hörde det i sömnen och lät duken falla ned igen. Då blev barnet otåligt och sade: "Kära moder, hur ska jag kunna skyla min faders ansikte, jag har ju ingen far här på jorden. Jag har lärt bönen Fader vår, som är i himlen. Och du har sagt att min far är i himlen – den gode Guden. Hur skall jag kunna tala med den här vilde mannen. Han är inte min far."

När kungen hörde detta, reste han sig och frågade drottningen vem hon var. Drottningen svarade: "Jag är din gemål och detta är din son Smärterik." Men när han såg hennes mänskliga händer sade han: "Min gemål hade silverhänder." Hon svarade: "Gud har låtit mina egna händer växa ut igen." Och ängeln gick in i kammaren och hämtade silverhänderna och visade honom dem.

Först då såg han att det förvisso var hans kära hustru och hans kära barn och han kysste dem och var glad och sade: "En stor sten har fallit från mitt hjärta." Då lät Guds ängel dem äta tillsammans och sedan gick de hem till hans gamla moder. Glädjen blev stor överallt och kungen och drottningen firade bröllop ännu en gång och levde lyckliga till livets slut.

Mjölnergastalten har tolkats på många olika sätt. Werner Danckert har i sin bok *Unehrliche Leute* visat hur nära den står det onda i folktron. (Die verfemten Berufe, Bern: Francke, 1963, sid 125 ff.) Kvarnarna måste stå utanför byarna eftersom ljudet från kvarnvingarna var störande. De blev plats för olika hemliga möten, särskilt kärleksmöten. Malandet gav upphov till sexuella anspelningar. Man trodde också att rövare och spöken höll

till i kvarnarna. Bönderna tyckte för sin del att mjölaren hade tur som slapp undan skördarbetet. Han var den ende i byn som "inte arbetade", han var en primitiv Mercurius, som hade kommit på knepet att låta vattnet eller vinden arbeta för sig. Det grekiska ordet *mechane*, som vårt ord mekanik härstammar från, betyder också "knepe". De gamla kvarnarna var ju också tekniska knepe, som underlättade arbetet. Det finns massor av historier om mjölnare, som pungslår bönderna genom att höja priset på malden. Därför projiceras ofta både bilden av djävulen och den mäktige fienden på honom. Men mjölaren är också den uppfinningsrike gudens son, han tillhör kretsen kring Hermes-Mercurius. Berättelser om välvilliga mjölnare saknas inte heller. Som en landets välgörare lagrar han säd under goda tider och delar med sig av sitt överöd i hungertider. I honom kan man alltså se det mänskliga medvetandets merkantila egenskaper, dem som tjänar det onda likaväl som det goda.

Här är det emellertid slut med hans påhittighet och han säljer något till djävulen, det verkar som om han har något djävulskt inom sig. Han är väl bara till hälften skyldig, men ändå faller någonting som tillhör honom i djävulens händer. Det visar hur ett intellektuellt medvetande missbrukas genom att "etiskt" utnyttja oetiska möjligheter, något som varje intelligent person kan frestas till i en svår belägenhet. De dumma och redliga som råkar i svårigheter behöver hjälp, de oärliga hjälper sig själva och genast har intellektet, det medvetnas mer högtstående kapacitet, missbrukats.

Vi skall inte tala om den demoralisering som tekniken har fört med sig. Här har vi problemets kärnpunkt, nämligen frestelsen att klara sig ur en svårighet genom att lura sig själv. Det är vår egen själ vi förlorar i en sådan handel. Det är med oss som med mjölnaren om vi tror att vi bara behöver ge upp ett stycke natur. Vi planerar ett kraftverksbygge och tror att vi bara ska gå miste om några träd och ett par åkrar. Vi gör oss inte medvetna om vår ligkiltighet för naturen och på så sätt säljer vi vår själ till djävulen. Tekniken tar ifrån oss en del psykologiska kunskaper som vi behöver. En stad ser t ex likadan ut dag som natt – elektriskt ljus, bilar, hus. Men där saknar vi den andäktiga verklighetsupplevelsen, de lite kusliga men vackra stämningarna en mörk regnig natt, eller skönheten i ett månbelyst landskap, den ständigt växlande åsynen av den orörda naturen.

Vi delar heller inte de av våra förfäders emotionella upplevelser som från första början ingått i människans lott. Fullmånen, vindens sus i träden förbinder oss i det omedvetna med instinktsvärlden och livet i det förgångna. Vårt liv berikas av den breda känslolöström som förenar oss med våra föregångares värld. Denna rikedom tar teknik och industri ifrån oss, men vi märker inte ens vad vi förlorar om vi inte letar oss tillbaka till rötterna åtminstone någon gång under året. De esta av oss är i alla fall tillräckligt medvetna för att bli berörda när vi förlorar ett äppelträd eller en bit äng framför huset.

Och det värsta som drabbar oss när äppelträdet fälls, är en inre, psykisk förlust, förlusten av den kunskap som har vuxit ur vår delaktighet i naturens liv.

Om vi börjar med mjölnaren föreställer dottern hans animagestalt, i det här fallet en del av känslolivet. Utgår vi sedan från kvinnans psykologi handlar det om en kvinna, som råkat illa ut på grund av en alldeles särskild konstellation av hennes faderskomplex. Vad handlar det egentligen om när en far inte ser någon annan utväg än att sälja sin dotter till djävulen? Antingen symboliserar det en kollektiv katastrof, då människor intar en totalt asocial ståndpunkt och räddar sitt eget skinn på andras bekostnad, eller också ligger det hela på det individuella planet, och då måste fadern fråga sig varför det går så illa för honom. Och varför just för honom, vad har han gjort för fel, vad har han försummat?

Fadersfigurer är i allmänhet traditionellt framställda i sagan. Det mänskliga psykets intellektuella kompetens är nu en gång sådant att det förslits efter en tid och blir till rutin, och det leder till en själslig förlust.

Därför skulle mjölnaren, som här i längden inte klarar sig, kunna symbolisera alla de människor som alltför länge har använt sin begåvning rutinmässigt. Det kunde lika gärna handla om en sjuksköterska som blivit till en leende robot, som delar ut mat och tar temperaturen. Hennes goda omvårdnad är bara vana och mekaniskt kunnande. Både för män och kvinnor gäller att hela systemet förslappas om en inre aktivitet blir mekanisk. I det läget når man den hemiska vändpunkten. I stället för att ta sitt inre armod på allvar och försöka se vad det beror på, vill mjölnaren fortsätta som vanligt och säljer sedan sin dotter. Om en far handlar så, förtvinar hans anima och hans Eros, och dottern växer upp hos en själlös far, som kan ha både vetenskaplig och ekonomisk framgång, men som saknar hjärta. Han har ingen riktig förståelse för henne. Han varken leker, talar eller nojsar med henne som han borde. Han har ingen tid med henne, han måste arbeta.

Enligt en annan version känner fadern, precis som i sagan "Tusenskinn", begär efter sin dotter. Den Eros som fadern trängt bort ger då upphov till omedvetna sexfantasier som förgiftar dotterns förmåga till kärlek.

Det är en sådan dotter som i vår berättelse "säljs till djävulen". Eftersom hennes känslomässiga sida är undernärd, hemfaller hon åt en destruktiv, mördande intellektualism, åt en sorts "djävulsk" animus. Hon blir antingen mycket äregirig eller totalt likgiltig, eller hon blir som sin far, kall och beräknande. Men ickan i vår saga reagerar helt annorlunda på sitt arv, vilket också kan förekomma. Hon förstår vilken negativ potential som hotar henne och försöker und y faran.

Det här kan illustreras med ett typiskt fall jag minns. Fadern var en framgångsrik affärsman, mycket driftig och politiskt aktiv, men totalt iskall. Äktenskapet var honom likgiltigt och barnen brydde han sig inte om. Hemma var han som en tjur eller ett åskmoln och visade inga mänskliga känslor. När han dog började dottern ägna sig åt olika intellektuella verksamheter. Hon sysslade med konst och för-

sökte studera filosofi. Men så fort hon kom i närheten av någon form av maskulin aktivitet, blev hon som besatt av den. Hon läste böcker som en förryckt, som en maskin. Men så insåg hon plötsligt att allt detta var destruktivt, att hon blivit besatt. Hon började spela piano, men också då greps hon av besatthet och förläskade sig i sin sadistiska pianolärare som bara drev på hennes enorma ambitioner. Hon övade dag och natt och förlorade alla sina vänner och bekanta. Men eftersom hon trots allt var normal, vaknade hon upp och insåg vad som var på gång och att hon var som en galen och gav därför upp sina ambitioner. Till slut kunde hon inte göra något alls. Allt hon gjorde blev destruktivt och hon blev småningom en helt passiv, feminin kvinna. Hon måste välja: antingen skulle hon behålla sina händer, sin handlingskraft, och hamna i djävulens våld, eller också skulle hon avstå från all aktivitet, d.v.s. förlora sina händer. Under fyrtio år levde hon i passivitet.

Flickan i vår saga väljer att offra det aktiva livet för att undgå djävulen. Hon får lida för att fadern inte löst sina egna problem och undandragit sig en kon ikt.

Hon gråter så förtvivlat över detta, att djävulen förlorar sin makt över henne. Hennes tårar tvär hennes händer och hon skyddar sig genom sin renhet. Men djävulen ger inte tappt och fadern måste på hans befallning hugga av sin dotters händer. Hon blir stympad och kan inte längre gripa sig an med något, precis som kvinnan som ville spela piano och studera filosofi, men som jagades av sin besatthet och inte kunde fortsätta.

En kvinnas utvecklade animus är som en primitiv man, som först driver allt in absurdum och sedan bara ger upp.

Flickan lämnar sitt hem och kommer till den kungliga trädgården. Hon är hungrig och åstundar päronen. Trädgårdsmästaren ser att hon inte är någon vanlig tjuv eftersom hon åtföljs av en ängel. Han talar med kungen, som finner henne, gör henne till sin gemål och ger henne silverhänder. Motivet med en kunglig trädgård där någon stjäla frukten är ett återkommande motiv i sagnorna.

Det finns t ex en grimmsaga, som berättar om en kung som hade en trädgård där det växte äpplen. En gyllene fågel stal ett äpple varje dag och kungen skickade ut sina söner för att ta reda på hur det gick till. En annan saga berättar om en schejk, som ägde ett sto. Det föddes varje år ett vackert föl, som stals av en div (en ond ande i persisk mytologi), och kungen gav sina söner i uppdrag att finna tjuven.

I *Mysterium coniunctionis* visar Jung att kungen kan representera det dominerande innehållet i det kollektiva medvetandet och därför ofta är en bild för den aspekt av Självet, alltså den del av människans totala potential, som medvetandegjorts i kulturen i stort. Men som allt medvetande är även det kollektivt medvetna relativt ensidigt och kan bara konkret förverkliga vissa aspekter av den totala potentialen.

Kristus är i vår civilisation, liksom bl.a. Buddha i den österländska, en sådan konkretisering av Självet. Problemet är alltid att Själv-

ets inkarnation i det kollektivt medvetna inte visar hela den totala potentialen, utan bara vissa aspekter av den. På samma sätt kan det vara svårt att låta det individuella medvetandet inrymma ett adekvat uttryck för hela den individuella psykiska situationen. Livet är så skiftesrikt och föränderligt att det skulle krävas en extrem följsamhet hos medvetandet för att kunna registrera allt som rör sig i det inre. Men ofta är det medvetna inte i stånd till detta, det är både för snävt och för osmidigt. Och här har vi en av anledningarna till vårt behov av att umgås med drömmar. De visar på nya tendenser i vårt inre och skapar en förbindelse med dem. Liksom det kollektivt medvetna behöver också det individuella medvetandet ständigt anpassas till det inre.

En tjuv är en passande bild för ett omedvetet innehåll som stjälar energi och värde från det medvetna livet. I depressiva tillstånd vaknar man svärmodig, allt är tomt och meningslöst, något tar energin ifrån en. Man kan då säga att någon "suger mörgen ur mina ben" eller att någon har "stulit min själ" och söka hjälp hos någon form av "medicinman". En sådan kraft- eller energiförlust innebär att livet glider bort från det medvetna området. I regel visar det sig då att det i det omedvetna har konstrollerats ett komplex som drar till sig energin. Det medvetna känner bara tomhet och tristess, men ofta är då drömmadett så mycket mera livaktigt p.g.a. all den rikedom som hopats under ytan.

Man kunde alltså säga att något stjäls från kungen för att han skall lägga märke till " ickan utan händer". Kungen i vår saga tvingas till utveckling. De nordamerikanska hopi-indianerna har en skapelsemyt som berättar hur kvinnorna tvingar fram en högre grad av medvetande hos männen. Hopi-indianerna tror att de från början levde djupt under era skikt av jord. Varje gång som ett sådant skikt blev överbefolkat, gjorde kvinnorna situationen så odräglig att männen blev tvungna att hitta en väg upp till nästa skikt. Det var alltså kvinnorna som tvingade männen upp till den medvetna världen. I det här fallet fångar alltså ickan kungens uppmärksamhet när hon stjälar frukt i hans trädgård.

Äpplen räknas i allmänhet till maskulina och päron till feminina motiv. Denna episod i sagan är som en motsatt analogi till det som hände i paradiset. Där frestades Eva att stjäla kunskapens äpple, äta av det och ge åt Adam. Det var alltså inte en ängel utan djävulen som förmådde henne att äta av frukten.

Berättelserna i Första Mosebok låter äpplet symbolisera kunskapen om gott och ont, som skulle göra människan till Guds like. Att stjäla och äta äpplet är alltså liktydigt med att tränga sig in på den gudomliga helhetens domän. Längtan efter att lämna paradiset naturliga omedvetenhet bakom sig är en prometeisk synd, synden att önska sig medvetenhet, vilket

Först antog jag att ängeln var ett sent tillägg i den här sagan, men den – eller något som liknar den – tycks alltid finnas med, även hos folkslag som inte tror på änglar. Den kan vara en gudasänd fågel eller också, som i Ryssland, en gammal man som kommer ickan till hjälp. Ett gudomligt ingripande tycks alltså ingå som

en ursprunglig komponent i alla varianter och är inget senkommet tillägg. Gud själv eller någon han sänt griper in. Psykologiskt sett tycks det vilja säga att endast en djup andlig upplevelse kan hjälpa kvinnan i hennes nöd.

Vi vet att djur kan vara till stor glädje för en enstöring. Under medeltiden fanns det eremiter som kallades skogsbröder eller skogssystar. Dessa människor, som inte bodde i klostret utan ensamma i skogen, levde nära naturen och hade starka andliga upplevelser. De kände att de under en tid måste avstå från sitt vanliga aktiva liv, gå ut till ensamheten och försöka uppnå ett personligt förhållande till sin gud. Deras agerande liknar mycket den initiation som leder både schamaner bland arktiska folkslag och medicinmän från hela världen att söka en intuitiv andlig upplevelse i ensamheten. Vår saga säger att den kluvenhet och de djupa sår som kvinnan tillfogats bara kan läkas på detta sätt. Kollektiva idéer är till ingen nytta.

Det verkar som om det omedvetnas stödande, ja, räddande krafter blir verksamma i ögonblick av stor övergivenhet och stark förtvivlan, ty nu får ickan sina händer tillbaka. Sagan säger att "Gud i sin nåd lät hennes avhugna händer växa ut igen." En hel del kan variera i sagans olika versioner, men det handlar alltid om en naturlig helbräddagörelse, aldrig om ett mänskligt ingrepp. I en version helas t ex hennes händer när hon slår armarna om ett träd, genom beröringen med en växande kraft. Trädet är också enligt Jung en vanlig bild för individuationsprocessen (*Von den Wurzeln des Bewusstseins*, sid. 353 ff, Zürich, 1954).

Både hjältemodiga handlingar och oerhörda lidanden kan ingå i denna process. Men det händer också att situationen ändrar sig till det bästa utan att något behöver göras. Det förekommer även rent naturliga växanden och lugna mognads- och förändringsprocesser. För en människa som tidigare försökt leva efter allmänna normer kan denna väntan, detta att låta förloppet ha sin gilla gång, vara svårast av allt.

En rysk variant av sagan uppvisar i detta avseende ett mycket fascinerande motiv. Kvinnan vandrar runt i landet med sin son på armen och kommer till en källa hon gärna vill dricka från. Men hon vågar inte, då hon är rädd att pojken skall falla i vattnet. Då stiger källans vatten långsamt och hon tittar ner och blir så törstig att hon böjer sig ned – och barnet glider ur hennes famn och faller i vattnet! I sin förtvivlan börjar hon irra runt och gråta. Då kommer en gammal man och säger: "Men ta då upp ditt barn!" Hon svarar: "Jag har ju inga händer!" Återigen säger då den gamle: "Ta upp ditt barn!" Hon sträcker då ner sina armar i vattnet och plötsligt får hon tillbaka sina händer. Och hon fylls av en djup och äkta känsla.

I min praktik har jag ofta upplevt att den här sortens passiva kvinnor inte kan bestämma sig för en analys, t.o.m. det är för ansträngande. De lever hellre vidare i sin förtvivlan och gör ingenting. Men om det skulle innebära att barnet måste räddas från neurotiska störningar kan modern ändå, fastän hon är helt apa-

tisk, tvinga sig att göra något för barnet och glömma sina egna problem. Då kan hon förmå sig till att ta steget att söka en psykoterapeut och därmed också hindra att hon själv gradvis sjunker ner i en depression. Det gäller kanske inte alltid ett verkligt barn. En viktig uppgift eller ett starkt intresse kan ibland fungera som ett barn för henne. Jag vet en ogift kvinna som inte brydde sig om någonting utom sitt pianospelande. När hon fick en in ammotion i armens nerver och också förlorade detta sitt "barn", inträffade en vändning. Hon började gå i analys och räddades ur sin bedrövlige situation.

I den ryska sagoversionen kan kvinnan inte heller av egen kraft rädda sitt barn från att drunkna. Gud själv måste komma och säga: "Gör det!" Hennes blockering och hennes hudlöshet gör det nödvändigt med ett gudomligt ingripande, och min erfarenhet säger mig att det här verkligen behövs ett riktigt under. Man kan bara försöka hjälpa människor att göra det bästa av sin situation, men det krävs ett under för att kvinnan skall kunna sträcka ut sina armar och låta livets helande vatten bota dem.

"Det förekommer även rent naturliga växanden och lugna mognads- och förändringsprocesser. För en människa som tidigare försökt leva efter allmänna normer kan denna väntan, detta att låta förloppet ha sin gilla gång, vara svårast av allt."

Jung menar att kvinnor med ett negativt moderskomplex ofta låter första hälften av livet bara rinna förbi, alldeles som en dröm. För dem är livet bara irritation och plågor. Om de kan övervinna sitt negativa moderskomplex kommer de att under andra hälften av livet kunna se vad de förlorat under den första. Ty, som Jung säger, även om mycket av livet gått förlorat är ändå dess mening räddad. Detta är tragiskt för dem, men de kan få sina händer tillbaka under den andra hälften av livet och de kan sträcka ut dem efter vad de vill – inte det som animus vill, utan helt enkelt det som de innerst inne verkligen vill. Det är mycket enkelt och samtidigt mycket svårt, för kvinnan kan inte själv klara av det, Guds hjälp måste till. Inte ens analytikern kan hjälpa henne. Det här måste helt enkelt bara hända en dag och i regel händer det när hon har lidit nog. Ingen kan undgå sitt öde, man måste acceptera sin smärta, och plötsligt en dag står man inför en oändligt enkel lösning.

Mutatis mutandis har en man, som i sin barn-dom fått sitt känsloliv skadat, likartade problem. Hans medvetande kan visserligen vara maskulint och fullt aktivt, men känslomässigt är han helt passiv. Också för honom är det endast ett under, ett gudomligt ingripande, eller det som Jung kallar Självvet, som kan åstadkomma en förändring.

Vi återgår till sagan. Kungen kommer och han söker efter sin gemål, men han kan inte känna igen henne. Han lägger en duk över sitt ansikte och vill sova. Ängeln har berättat för drottningen att han har kommit och hon ber sin son, Smärterik, att lägga tillbaka duken, som fallit ner, över faderns ansikte. Kungen hör dem prata, känner igen dem och allt ordnar sig. Om vi ser kungen som kvinnans äkta man, skulle det betyda att den naturliga relationen återskapas efter en kris i äktenskapet. Antar vi i stället att kungen står för den härskande principen i det kollektiva livet, betyder det att kvinnan nu åter kan delta i den mänskliga gemenskapen. Det är som om hon vaknat upp i den andra delen av sitt liv och nu kan inta sin rättmätiga plats i samhället. Främlingskapet som hållit henne borta är försvunnet, hon kan reagera spontant och i enlighet med sitt eget inre.

Hennes son heter Smärterik. Han både är och symboliserar hennes livsfrukt. Hon har nu passerat hela skalan av lidande och därigenom vunnit lugn och visdom. Kvinnor som genomlevt ett martyrium kan som mogna människor på nytt infoga sig i livet och dessutom hjälpa andra. Det märks på deras utstrålning att de gått igenom svåra lidanden och att de kan leva sig in i andras sorger. En resande frågade en gång en sibirisk schaman om man efter initiation kunde komma hur långt man ville, och schamanen svarade: "Ja, om man är beredd att betala sina framsteg med nya lidanden."

I vår saga använder kungen en liten duk som skydd mot solstrålarna. "Kung" och "sol" står i ett nära förhållande till varandra, tänk bara på "solkungen" eller de egyptiska faraonernas solsymbolik! Kungen är s.a.s. ett förkroppsligande av solens princip. Han representerar den dominerande principen i det kollektivt medvetna, och solen är allt medvetandes urbild eller källa. Solen som ljusbringare har en positiv betydelse, men under vissa betingelser kan den vara förgörande, eftersom växterna förbränns av den, alldeles som av Bibelns "middagsdemon". Det är faktiskt också så, att medvetandets ljus är destruktivt om det blir för starkt. Det ointetgör alla de hemlighetsfulla andliga processer som inte kan tillåtas i det kollektivt medvetna. Under individuationsprocessen märker alla hur nödvändigt det är att behålla vissa saker för sig själv. I regel gäller detta kärleksupplevelser, som man inte kan tala med någon annan om. Det kan också gälla sådant som man vet om andra, men som man måste låtsas att man inte känner till. Dessutom finns det sådant som man inte riktigt förstår, som måste få ligga dolt och inte iakttagas alltför noga, eftersom sådana själens hemligheter bara trivs i dunkel. Medvetenhetens starka sol skulle ta död på dem på samma sätt som solljuset förstenade trollen.

Ser man kungen som en vanlig man skulle det betyda att han inte kan urskilja sina känslor, sin anima, utan att lägga en duk över sitt ansikte. Han måste m.a.o. blanda av sitt klara maskulina medvetande för att uppfatta detta. Skall man däremot se kungen som den kollektiva principen i kvinnan torde det betyda att hennes kollektiva, religiösa föreställningar och hennes idéer om moral och sedlighet måste skjutas i bakgrunden för att hon skall

kunna finna sin egen inre sanning. Hon fick ju de konstgjorda silverhänderna av kungen och tvingades därmed in i ett konventionellt liv. Kollektiva åsikter och normer kan ofta vara skadliga för den egna inre sanningen, även om de allmänt sett är riktiga.

Kvinnans animus utmärks av att alltid vilja ha rätt, därför ger hon ofta vika för den. Men i just denna situation är det inte rätt. Man säger kanske att en sådan ensam kvinna borde vända sig mer inåt. Kanske skulle hon då svara att hon snarare behöver en förmåga att knyta relationer och att introversion bara skulle göra ont värre. Hon är ju redan så avskuren från livet! Och visst har hon rätt, men hon säger det i fel stund. Det som allmänt sett är riktigt, är fel för individen.

I början lägger kungen den lilla duken över huvudet, och när han låter den falla ner får drottningen sonen, Smärterik, att lägga upp den igen. Hon förstår när det är nödvändigt för kungen att vara passiv, att dölja sig. I det ögonblicket blir man och hustru ett i känsla och handling. Det är motsatsernas förening. Panten i denna förening, sonen, heter i en grekisk variant helt betecknande *Erotas*.

Kungen täcker sitt ansikte och det pekar också hän mot andra psykiska problem. Det finns psykiska förlopp som inte kan förstås intellektuellt. Den schweiziske munken Klaus av Flue hade många syner och djupt upplevda möten med gudomligheten, och många gånger fick han besök av teologer som ville pröva honom. När broder Klaus märkte att de inte hade en aning om äkta andliga upplevelser, brukade han säga att han stackars fattige, olärde man ingenting förstod och att han skulle vara glad om de kunde hjälpa honom att förstå. Han dolde något i sitt inre och räddade sig därmed. Han hade en sund instinkt och förstod

att det var meningslöst att tala med dessa människor, de kunde ändå inget förstå. Det finns hemligheter som man inte kan dela med vem som helst, men för sina vänner berättade Klaus om sina inre erfarenheter. En hemlighet som man tanklöst berättar för fel människor kan ta skada.

Vi måste också vara medvetna om att alla människor inte besitter samma kollektiva vetande. Många människors andliga liv har inte hemvist i den moderna sinnevärlden utan i gångna tiders. I sådana fall får analytikern inte

”Det finns sådant som man inte riktigt förstår, som måste få ligga dolt och inte iakttagas alltför noga, eftersom sådana själens hemligheter bara trivs i dunkel. Medvetenhetens starka sol skulle ta död på dem på samma sätt som solljuset förstenade trollen.”

spränga analysandens förståelseramar. Man får inte rikta den moderna vetenskapens strålkastare på den andres hemlighet. Varje tidsepok har sina egna läkemetoder och man måste använda dem som hör till patientens ”tid” – exorcism, schamanism, vad som nu kan bota utan att människans hemlighet far illa.

Också den kreativitet som håller på att växa måste skyddas. Om man t ex läser upp något nyskrivet för en främling, kanske han säger att det var bra, men uppfattar man den minsta tvekan i hans röst kan luften gå ur en, med fara för processens fortsättning.

Men när väl detta ens inre barn är fött kan man se kritiskt på det, eftersom man då hunnit få ett visst avstånd. Men man skall inte kritiskt granska det som inte är färdiggestaltat.

Men låt oss gå tillbaka till sagan. Det relativt vanliga motivet med en kvinna som under många år lever isolerad, visar på ett typiskt kvinnligt öde. Utifrån ser det ut som en total stagnation. I verkligheten är det en inkubations- och initiationsfas, där en djupgående inre spricka läks och psykiska kon ikter blir lösta. Detta motiv är helt motsatt de manliga hjältarnas aktiva äventyr, där de ger sig över till ”andra” sidan och slåss med hemska odjur. Medan kvinnan väntar passiv och ensam pågår samtidigt en kon ikt mellan Guds budbärare (ängeln) och djävulen. Självdeltar hon inte aktivt, men hon står i sitt inre på ängelns sida och det är det som bidrar till hennes tillfrisknande. Att vägen till det omedvetna leder till kon ikten mellan djävulen och ängeln, den onda och den goda principen, förekommer inte bara i vår kultur, man finner liknande problem hos andra folk. Det handlar alltså om kriget mellan de goda och onda makterna som bryter ut så fort man kommer in på det omedvetnas revir. Hos kvinnan hänger denna andliga kon ikt ihop med hennes animus. Hos mannen är det anima som trasslar till livet och som via hans instinkter och drifter försätter honom i sådana situationer att han tvingas brottas med sina etiska överväganden. Kvinnan, däremot, ställs genast inför begreppen gott och ont när hon vågar sig in i det omedvetna, ty hennes animus är engagerad i idéer och föreställningar. När hon börjar sin inre resa konfronteras hon alltså omedelbart med dessa andliga problem.

*Marie-Louise von Franz
Sv övers.: Harriette Söderblom
Red.: Håkan Raihle*

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00